

ОБАВЕЗНА ВАКЦИНАЦИЈА ПРОТИВ КОВИДА-19 У РАДНОЈ СРЕДИНИ – КЉУЧНИ РАДНОПРАВНИ АСПЕКТИ

Апстракт: *Обољење Ковид-19 у потпуности је изменило свет рада, како због самог начина обављања појединих послова, тако и због веће изложености ризику обољевања одређених категорија запослених у односу на остале. Проналазак вакцине овакву ситуацију није ипак ни мало побољшао, већ је поставио додатна отворена питања - преко могућности стављања знака неједнакости између вакцинираних и невакцинираних запослених, па све до могућности утврђивања обавезне вакцинације појединих категорија запослених. И у сред свеопште полемике која је настала овим поводом, „уље на ватру“ додала је и скораишња пресуда Европског суда за људска права којом се Велико веће дефинитивно изјаснило да обавезна вакцинација може бити мера која се, под одређеним условима, може сматрати мером која је „неопходна у демократском друштву“. Не улазећи у питање ефикасности и безбедности вакцине – што је свакако питање које треба препустити за то одговарајућој струци, у овом раду испитаћемо питања као што је могућност утврђивања обавезе вакцинисања одређених категорија запослених као и, уопште, компатибилност такве обавезе са правом сваког човека на приватни живот и, самим тим, неповредивост његовог телесног интегритета у радној средини.*

Кључне речи: *Ковид-19, „есенцијални“ рад, радници на првој линији, обавезна вакцинација, право на приватан живот.*

* e-mail: mila.petrovic89@gmail.com

Рад примљен: 18.09.2021.

Рад прихваћен: 20.11.2021.

1. Уводна разматрања

Март 2020. године обележила је одлука Светске здравствене организације (у даљем тексту: СЗО) о проглашењу пандемије обољења Ковид-19 (*COVID-19*)¹ која је, према доступним подацима, у тренутку писања овог рада на глобалном нивоу однела више од четири милиона људских живота.² С тим у вези, у радној средини посебна рањивост одређених сектора постала је видљива већ на самом њеном почетку, те је тако већ у првим недељама априла месеца само на подручју Италије овим вирусом заражено преко 15.000 здравствених радника³ док је, у складу са подацима које је објавила СЗО, у истом периоду, на нивоу 52 државе код те исте категорије пријављено више од 22.000 потврђених случајева овог обољења.⁴ Оваква статистика с почетка пандемије резултат је ипак и недовољног познавања степена заразности самог вируса, као и великог броја асимптоматичних пацијената без видљивих респираторних симптома (што је, због неспремности и недовољне заштићености здравствених радника, потпомогло и даљу трансмисију вируса на њихове колеге, као и на пацијенте и њихове посетиоце).⁵ Вероватно је стога, у складу са доступним подацима, број заражених у здравственом сектору и драстично смањен у трећем кварталу 2020. године (са 10% учешћа у оквиру укупног броја пријављених случајева на 2,5%).⁶ Опет, повећан ризик од обољевања од Ковида-19 није резервисан искључиво за здравствени сектор и посебно је изражен у свим секторима који подразумевају повећан међуљудски контакт (као што је то случај са сектором социјалне заштите и комуналним делатностима) - због чега на глобалном нивоу у различитим секторима високоризичне послове обавља чак 1.7 милијарди радника.⁷ И баш када се почело чинити да је решење проблема који су

1 Timeline of WHO's response to COVID-19, <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline>, 23. 5. 2021.

2 WHO Coronavirus disease (COVID-19) dashboard, <https://covid19.who.int/>, 25. 8. 2021.

3 Integrated surveillance of COVID-19 in Italy, https://www.epicentro.iss.it/en/coronavirus/bollettino/Infografica_10aprile%20ENG.pdf, 6. 8. 2020.

4 Coronavirus disease 2019 (COVID-19) situation report – 82, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200411-sitrep-82-covid-19.pdf?sfvrsn=74a5d15_2, 6. 8. 2020.

5 F. Chirico, G. Nucera, N. Magnavita, COVID-19: protecting healthcare workers is a priority, *Infection Control & Hospital Epidemiology*, Вол. 41, бр. 9/2020, стр. 1117, <https://doi.org/10.1017/ice.2020.148>, 6. 8. 2020.

6 COVID-19 Weekly Epidemiological Update, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20210202_weekly_epi_update_25.pdf, 26. 8. 2021.

7 J. Takala, S. Iavicoli, S.K. Kang, C. Nogueira, et. al., Work-related injuries and diseases, and COVID-19, *International Journal of Labour Research*, Вол. 10, бр. 1–2/2021, стр. 29.

пандемијом наметнути свим грађанима пронађено у облику вакцина које су у релативно кратком периоду пласиране од стране више различитих произвођача, људи су (очекивано) почели постављати и нова питања. Како је уопште могуће да је вакцина произведена у овако кратком периоду?⁸ Да ли неке од произведених вакцина могу изазвати одређене последице⁹ и, свакако, да ли је могуће наметнути обавезу вакцинисања целог становништва или бар неких његових категорија (што је питање које је постало посебно актуелно у делатностима чије обављање подразумева и повишен ризик од заразе).¹⁰ И у сред свеопште полемике која је настала овим поводом, „уље на ватру“ додала је и скорашња пресуда Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП), којом се Велико веће дефинитивно изјаснило да обавезна вакцинација може бити мера која се, под одређеним условима, може сматрати мером која је „неопходна у демократском друштву“.¹¹ Не улазећи у питање ефикасности и безбедности вакцине – што је свакако питање које треба препустити за то одговарајућој струци, у овом раду испитаћемо питања као што је могућност утврђивања обавезе вакцинисања одређених категорија запослених као и, уопште, компатибилност такве обавезе са правом сваког човека на приватни живот и, самим тим, неповредивост његовог телесног интегритета у радној средини.

8 Ово питање потпуно је и логично уколико се има у виду да је вакцина против заушки, као једна од сад најбрже откривених вакцина, развијана у периоду од оквирно четири године, док вакцина против вируса ХИВ није још увек ни пронађена. Can a vaccine for COVID-19 be developed in record time?, <https://www.nytimes.com/interactive/2020/06/09/magazine/covid-vaccine.html>, 25. 5. 2021.

9 Јавни је податак, примера ради, да вакцина *Janssen/Johnson & Johnson* у одређеном броју случајева може довести до озбиљних поремећаја згрушавања крви, што је нуспојава коју су пре свега искусиле жене старости између 18 и 49. година. Вид. COVID-19 vaccines: Get the facts, <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/coronavirus/in-depth/coronavirus-vaccine/art-20484859>, 25.5.2021.

10 У Русији је тако, имајући у виду да су здравствени радници и наставници представљали таргетирану популацију за приоритетан пријем вакцине, постојао изражен страх од евентуалне обавезе вакцинације ових лица – чему је допринело изразито неповерење становништва у податке који су им били доступни. Вид. E. J. King, V. I. Dudina, COVID-19 in The Russian Federation: Government control during the epidemic, у: S. L. Greer, E. J. King, E. Massard da Fonseca, A. Peralta-Santos (eds.), *Coronavirus politics - the comparative politics and policy of COVID-19*, University of Michigan Press, Michigan, 2021, стр. 441- 447.

11 The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavrička and others v. the Czech Republic*, (Application nos. 47621/13 and 5 others), judgment, Strasbourg, 8 April 2021.

2. Појам есенцијалног рада и радника на првој линији

Специфичност ситуације изазване пандемијом вируса САРС-КоВ-2 (*SARS-CoV-2*) у потпуности је изменила свет рада, како кроз додатну експанзију рада код куће,¹² тако и кроз класификацију одређених запослених (као што су то запослени у здравственом сектору) у категорију „есенцијалних“ радника.¹³ Шта се пак има сматрати „есенцијалним“ радом питање је на које се не може дати јединствен одговор, мада је можда најједноставније представити га као рад у делатностима које су од виталног интереса за борбу са Ковидом-19. Стога овакав рад не треба мешати са радом тзв. виталних служби, односно у делатностима од јавног интереса - на начин на који су оне нпр. дефинисане Законом о штрајку (иако се у великом делу списак таквих делатности преклапа).¹⁴ Претходно иако је формирање потпуно новог концепта виталних служби на име „нових потреба“ које су се појавиле услед пандемије, чини се, јако упитан потез, који не само да доприноси терминолошкој конфузији већ и правној несигурности – између осталог јер представља производ одлуке извршних власти, односно, Владе сваке државе.¹⁵ Наиме, сама

12 Више о раду код куће у време пандемије корона вируса у Републици Србији и отвореним питањима које он са собом носи у: Б. Урдаревић, А. Антић, Нека отворена питања у погледу рада код куће за време пандемије вируса COVID-19 у Републици Србији, *Радно и социјално право*, бр. 2/2020, стр. 32-38.

13 За више информација о утицају пандемије на тржиште рада и радну средину вид. К. М. Kniffin, J. Narayanan, F. Anseel, J. Antonakis, *et. al.*, COVID-19 and the workplace: Implications, issues, and insights for future research and action, *American Psychologist*, Вол. 76, бр. 1/2021, стр. 63-77.

14 (*Сл. лист СРЈ*, бр. 29/96 и *Сл. гласник РС*, бр. 101/2005 - др. закон и 103/2012 - одлука УС), члан 9. Тако, иако је просвета неспорно делатност од јавног интереса, она није обухваћена одговарајућим америчким и европским смерницама којима је овакав рад оквирно одређен (за разлику од послова здравствених радника, ИТ делатности, производње хране, превоза, послова полиције итд.). Вид. The Cybersecurity and Infrastructure Security Agency (у даљем тексту: CISA), Guidance on the essential critical infrastructure workforce: ensuring community and national resilience in COVID-19 response, (Version 4.1; August 10, 2021). Communication from the Commission Guidelines concerning the exercise of the free movement of workers during COVID-19 outbreak, (*Official Journal*, C 102 I/12), тачка 2. Чињеница да просвета није обухваћена наведеним смерницама открива пак и првенствено економске и политичке интересе којим су се САД и Европска Унија (у даљем тексту: ЕУ) водиле при утврђивању оваквих смерница. У прилог томе говори и податак да је око 30 САД држава (ослањајући се на дате смернице које просвету не обухватају) бригу о деди квалификовало као делатност од општег значаја, истовремено пропустивши да исти критеријум примени и у погледу просвете. Are teachers considered essential workers? Many argue yes, <https://ohsonline.com/articles/2020/07/23/are-teachers-considered-essential-workers-many-argue-yes.aspx>, 22. 8. 2021.

15 Наиме, чини се да је извршној власти препуштена исувише велика слобода што,

квалификација делатности које су од виталног интереса за борбу са Ковидом-19 (као и послова који у њих спадају) у великом зависи од државе у питању и њених потреба¹⁶ и, у суштини, приказује разлику између „есенцијалних“ делатности које не смеју имати прекиде у раду и „неесенцијалних“ делатности које ће морати престати са радом уколико епидемиолошка ситуација буде то од њих захтевала. Ради даљег појашњења - у Сједињеним Америчким Државама (у даљем тексту: САД), категорија „есенцијалних“ радника првобитно је дефинисана на федералном нивоу у облику оквирних смерница, а у циљу постизања континуитета у раду у делатностима од општег значаја за борбу са Ковидом-19, односно како би радницима у овим делатностима био омогућен приступ њиховим радним местима у периоду када је кретање грађана било изузетно ограничено.¹⁷ Овакве смернице су пак потом послужиле као идеја водиља америчким државама које су опет питање оваквог рада уредиле на посве различите начине – сходно својим потребама, као и друштвеним и политичким ставовима.¹⁸ Посебну „прашину“ је у САД тако подигло питање „есенцијалности“ рада продавница оружја (које су у једном тренутку биле обухваћене федералним смерницама) – имајући у виду различите ставове држава чланица од којих су неке радосно прихватиле могућност незатварања ових радњи (будући да су се сада могле позвати на федералне смернице, без обзира на чињеницу да оне нису обавезујуће), наишавши тако на поготово у континенталним правним системима, делује непримерено - будући да јој се на тај начин суштински пружа законодавна власт. При томе, не само да се на тај начин грађани у потпуности предају одлукама Владе, већ и саме промене могу настати вртоглавом брзином (како се на овај начин заобилази законодавна процедура), при чему под велом „привремености“ стања проузрокованог корона вирусом одређене провучене промене могу бити и трајног карактера - будући да живот са короном полако почиње представљати „нову нормалу“. Другим речима, оваква ситуација све више почиње да личи на озбиљан глобални друштвени експеримент.

16 Због чега се могу наћи и поједини бизарни примери овакве квалификације као што је то случај са Холандијом у којој су тзв. „кафићи“ који легално продају производе са марихуаном такође декларисани као послови из делатности од општег друштвеног интереса. ‘Necessities’ in Europe: Belgian fries, French baguettes and Dutch cannabis <https://www.wsj.com/articles/necessities-in-europe-belgian-fries-french-baguettes-and-dutch-cannabis-11585160745>, 21. 8. 2021.

17 Овакве смернице више су пута иновирание те је тек њихова последња верзија препоручена као алат за заштиту запослених на радном месту, између осталог, кроз подстицање ове категорије на вакцинасање против Ковида-19. CISA, Guidance on the essential critical infrastructure workforce: ensuring community and national resilience in COVID-19 Response, (Version 4.1; August 10, 2021).

18 COVID-19: essential workers in the States, <https://www.ncsl.org/research/labor-and-employment/covid-19-essential-workers-in-the-states.aspx>, 21. 8. 2021.

оштро негодовање неистомишљеника.¹⁹ У ЕУ пак, слично као и у САД, континуитет у раду одређених делатности био је почетни разлог препознавања ове категорије, но овде због новонасталог проблема са алокацијом рада у одређеним секторима - који су проузроковани затварањем граница и националним локдауновима (*lockdown*), а имајући у виду да је на тај начин онемогућено кретање радне снаге и подстакнута репатријација једног њеног дела.²⁰ Претходно будући да, у складу са правом на слободу кретања које је гарантовано грађанима ЕУ,²¹ држављани држава чланица (поготово у одређеним професијама) по правилу нису радно везани за територију државе порекла. Овакво стављање на пробу самог института „грађанства уније“ и права на слободу кретања, као његовог „есенцијалног елемента“;²² условило је тако и потребу за смерницама које би помогле остваривање права на слободно кретање радника, поготово у занимањима од кључног значаја за борбу са Ковидом-19, које би на овај начин тешко могле функционисати (*critical occupations*).²³ Ипак, будући да се и овде радило о смерницама, државе чланице су даље дефинисале овакве делатности и послове који им припадају самостално, у складу са својим потребама, (од којих су неке биле и посебно бизарне – као што је то национална љубав према одређеном производу, односно профиту који произилази из исте).²⁴

19 Gun stores ruled essential businesses during coronavirus shutdowns, <https://www.wsj.com/articles/gun-stores-ruled-essential-businesses-during-coronavirus-shutdowns-11585601189>. 22. 8. 2021. Gun retailers deemed 'essential service' by federal government, <https://edition.cnn.com/2020/04/01/politics/guns-essential-service/index.html>, 22. 8. 2021. Gun stores are "essential," may remain open during coronavirus pandemic, says Texas attorney general, <https://www.cbsnews.com/news/texas-gun-stores-open-essential-coronavirus-covid-19/>, 23. 8. 2021.

20 Више о проблемима које је ограничавање слободе кретања на подручју ЕУ донело за државе порекла и државе пријема у: R. Paul, Europe's essential workers: Migration and pandemic politics in Central and Eastern Europe during COVID-19, *European Policy Analysis*, Вол. 6, бр. 2/2020, стр. 238–263.

21 Treaty on European Union, (*Official Journal* C 191), чл. 8, чл. 8а, став 1.

22 International Labour Organization, *Coordination of social security systems in the European Union: An explanatory report on EC Regulation No 883/2004 and its Implementing Regulation No 987/2009*, International Labour Office, Geneva, 2010, стр. 1.

23 Communication from the Commission Guidelines concerning the exercise of the free movement of workers during COVID-19 outbreak, (*Official Journal*, C 102 I/12).

24 У Француској се тако као рад у делатностима од општег интереса за борбу са Ковидом-19 квалификовао и рад у послastiчарницама, као и у радњама које су специјализоване искључиво за продају вина и сирева. What's essential? France has pastry, wine, while US has golf, guns and ganja, <https://www.theage.com.au/world/north-america/what-s-essential-france-has-pastry-wine-while-us-has-golf-guns-and-ganja-20200329-p54f08.html>, 21. 8. 2021.

С друге стране, било је ту ипак и одређених практичних разлога за разликовање „есенцијалних“ од „неесенцијалних“ делатности, те је тако холандска подела на „есенцијални“ и „неесенцијални“ рад представљала део политике бриге о деци, а у складу са којом су само радници сектора од виталног интереса за борбу са Ковидом-19 могли своју децу слати у обданиште или школе током локдауна.²⁵ Селекцијом оваквих кључних сектора (*crucial sectors*) као што су то просвета, здравство, превоз, снабдевање храном, делатност хитних служби, одбране, *IT* подршке ових сектора итд, омогућен је наине и физички приступ деце таквих радника просторијама школа и обданишта, док су деца осталих радника морала да се школују на даљину (будући да су школе, обданишта и установе високог образовања за друге биле доступне само кроз режим учења на даљину).²⁶ Слично овом примеру (додуше ван ЕУ), у марту 2021. године утврђена је листа радника од суштинског/критичног значаја за борбу са Ковидом-19 и у Великој Британији – овај пут не због већ постојећих рестрикција приступа обдаништима, школама и другим образовним установама, већ због евентуалних будућих рестрикција које би могле бити спроведене у складу са евентуалним погоршањем епидемиолошке ситуације. Оваква листа пак прилично је слична холандској и обухвата сектор образовања и бриге о деци, здравствени сектор и сектор социјалне заштите, прехранбени сектор, превоз, комуналије и финансијски сектор, послове полиције, војске, ватрогасаца, *IT* сектор итд.²⁷ Без обзира на последња два примера ипак (јер потпуно је јасно да потреба за превенцијом даљег преношења вируса изискује и нужност одређених мера) апсурдност целе ситуације не може промаћи ни најмање пажљивом читаоцу. Претходно услед очигледне присутности произвољности при категоризацији делатности и послова од виталног значаја за борбу са Ковидом-19, која даље ствара и несигурност у пословању у свим оним делатностима и на свим оним пословима који данас могу бити сматрани виталним, а сутра већ и не.

25 Више о овоме у: J. Meekes, W. H. J. Hassink, G. Kalb, *Essential work and emergency childcare: identifying gender differences in COVID-19 effects on labour demand and supply*, IZA – Institute of Labor Economics, Bonn, 2020.

26 COVID-19: childcare for children of people working in crucial sectors, <https://www.government.nl/documents/publications/2020/12/15/childcare-for-children-of-people-working-in-crucial-sectors>, 22. 8. 2021.

27 Guidance - Children of critical workers and vulnerable children who can access schools or educational settings, <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-maintaining-educational-provision/guidance-for-schools-colleges-and-local-authorities-on-maintaining-educational-provision>, 22. 8. 2021.

С друге стране, имајући у виду да борба са Ковидом-19 подразумева и повећану изложеност ризику обољевања појединих радника у делатностима од виталног значаја за борбу са Ковидом-19 који се налазе у првим борбеним редовима (*frontline*) - како у здравственом сектору, тако и на другим пословима који захтевају контакт са другима (нпр. посао касирки/касира у супермаркетима), убрзо је покренуто и питање њихове посебне рањивости.²⁸ Запослени у делатностима од виталног интереса за борбу са Ковидом-19 не представљају наине хомогену категорију будући да, за разлику од одређених „есенцијалних“ радника који свој посао могу обављати и ван пословних просторија, радници на првој линији (*frontline workers*) морају своје свакодневне задатке обављати кроз интеракцију са својим колегама, клијентима, муштеријама или пацијентима, а све то на својим регуларним радним местима.²⁹ Другим речима, радници на првој линији јесу сви они радници који свој посао обављају на свој ризик и на ризик својих ближњих, излагањем контакту са великим бројем лица, а све то ради нормалног функционисања осталих грађана (поштари, запослени у апотекама и у супермаркетима, ватрогасци, полицајци итд.). Таква специфичност посла којим се баве (иако систематични подаци о оболелима и преминулима услед обољења Ковид-19, као последице изложености ризицима на месту рада, не постоје), у складу са доступним подацима, указује и на већу подложност радника на првој линији обољевању од Ковида-19 у односу на остатак друштва.³⁰ Ово их опет, с друге стране, чини и најподложнијим могућности утврђивања обавезе вакцинисања - услед чињенице да раде у делатностима које морају радити без прекида и, поврх тога, на пословима који подразумевају директан контакт са великим бројем људи (због чега и јесу посебно изложени ризику обољевања). Претходно и у складу са чињеницом да они, уосталом, као правна категорија, а у складу са доступним подацима, нису ни препознати тј. дефинисани као такви ни у једном правном акту - осим у актима који се тичу планирања имунизације.³¹ Стога се и чини да

28 Essential workers, <https://eige.europa.eu/covid-19-and-gender-equality/essential-workers>, 14. 8. 2021.

29 J. J. Brudney, Forsaken heroes: COVID-19 and frontline essential workers, *Fordham Urban Law Journal*, Вол. 48, бр 1/2020, стр. 2-4.

30 Вид. J. Gaitens, M. Condon, E. Fernandes, M. McDiarmid, COVID-19 and essential workers: a narrative review of health outcomes and moral injury, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, бр. 4: 1446/2021. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041446>, 17. 8. 2021.

31 У САД је тако Саветодавни комитет за праксу имунизације (*The Advisory Committee on Immunization Practices*), имајући у виду да ће очекивани захтев за вакцином превазилазити доступне залихе у првим месецима имунизације, конструисао и

они суштински, бар са правног аспекта, представљају једну литературну конструкцију на основу које не могу стећи никаква додатна права – осим што свакако јесу предмет дебате.³² У складу са тиме, иронично, без обзира на чињеницу да се радници на првој линији баве пословима који су од кључног значаја за заштиту друштва и за његов „нормалан“ живот, истраживања показују да су у великом броју они истовремено и најмање плаћени (будући да се често ради о нискоквалификованим пословима), при чему велики њихов део припада и иначе посебно рањивим категоријама (жене, имигранти итд.).³³

У Републици Србији, у вези са претходним, оваква подела сектора на оне који су суштински битни за борбу са Ковидом-19 и на оне који

препоруче за приоритетну понуду цеписа по фазама, а које препознају и ову категорију. У 1а фази цеписо би тако било понуђено здравственом сектору, у 1б фази радницима *на првој линији* у осталим „есенцијалним“ делатностима, док би преостали „есенцијални“ радници на понуду цеписа могли рачунати тек у 1ц фази. Интересантно, за разлику од одговарајућих смерница којим је утврђен оквир „есенцијалног рада“, препорука за приоритетну вакцинацију ипак сектор просвете сврстава у категорију „есенцијалних“ радника – препоручених за 1б фазу вакцинације. Вид. К. Dooling, М. Marin, М. Wallace, N. McClung, *et. al.*, The Advisory Committee on Immunization Practices' updated interim recommendation for allocation of COVID-19 vaccine — United States, December 2020, *Morbidity and Mortality Weekly Report*, Вол. 69, бр. 51-52/2021, стр. 1659-1660. Сличан план приоритетизације осмишљен је и у Немачкој у којој су приоритетне групе за вакцинисање утврђене према годишту, здравственом стању и професији, као и уз разликовање приоритетности здравствених радника у односу на изложеност ризику обољевања од Ковида-19. Covid: German regulations on who gets vaccine first, <https://www.dw.com/en/covid-german-regulations-on-who-gets-vaccine-first/a-55987647>, 22. 8. 2021. Овакав план имунизације у Немачкој примењиван је све до 7. јуна ове године. Coronavirus: Germany drops Covid vaccination priority from June 7, <https://www.dw.com/en/coronavirus-germany-drops-covid-vaccination-priority-from-june-7/a-57561658>, 22. 8. 2021. Оправдано је очекивати да би редослед приоритета био потпуно исти у случају обавезе вакцинисања против Ковида-19.

32 У САД је додуше ово питање резултирало и Предлогом закона о фер плати радника на првој линији борбе са Корона вирусом (*Coronavirus Frontline Workers Fair Pay Act*) – но тај се акт и даље налази у законској процедури. Вид. H.R.3020 - Coronavirus Frontline Workers Fair Pay Act, <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/3020>, 23. 8. 2021.

33 Више о овоме у: J. J. Brudney, Forsaken Heroes: COVID-19 and frontline essential workers, *op. cit.*, стр. 7-9. F. D. Blau, J. Koebe, P. A. Meyerhofer, *Who are the essential and frontline workers?*, IZA – Institute of Labor Economics, Bonn, 2020, стр. 4-5. H.J. Rho, H. Brown, S. Fremstad, *A Basic Demographic Profile of Workers in Frontline Industries*, Center for Economic and Policy Research, Washington DC, 2020. F. Fasani, J. Mazza, *Being on the frontline? Immigrant workers in Europe and the COVID-19 pandemic*, IZA – Institute of Labor Economics, Bonn, 2020. Отворено је, с друге стране, питање квалитета самог друштва које допушта да радници који се баве пословима од суштинског значаја истовремено буду и они који за такав рад примају и најслабију компензацију.

то нису није направљена, за шта уосталом није било ни потребе – будући да би новоутврђени појам делатности од виталног, односно, јавног интереса за борбу против Ковида-19 само створио конфузију.³⁴ Ипак, подела сектора на оне од виталног значаја за борбу са Ковидом-19 и на оне који то нису у пракси се делом могла осетити уколико се подсетимо различитих мера којима је забрањен рад кафића, ресторана, ноћних клубова, тржних центара и других послова у оквиру услужних делатности (фризерски и козметички салони) - имајући у виду да су за све то време здравствени сектор, полиција, војска, маркети, достављачи и др. радили непрекидно.³⁵ Осим тога, правно гледано, ни рад на првој линији такође није препознат као категорија, но он се ипак у здравственом сектору и у сектору социјалне заштите могао препознати у периоду ванредног стања - кроз увођење *радне обавезе* у здравственом сектору,³⁶ као и кроз *ограничавање слободе кретања* запослених у установама социјалне заштите за смештај корисника и организацијама социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја.³⁷ Сама радна обавеза у здравственом сектору пак, иако у датом тренутку неопходна, спроведена је на потпуно споран начин (што и не чуди с обзиром на чињеницу да је радна обавеза као институт пре свега уређена војним прописима а не прописима о раду),³⁸ и уз потенцијално кршење њихових радних права – при чему је можда и најспорније питање била могућност упућивања на извршавање радне обавезе у другу здравствену установу путем

34 Да ли је пак листа утврђена Законом о штрајку застарела, односно, да ли је треба иновирати - то је већ друго питање које није предмет овог рада.

35 Потпуно је необично што је у Аустралији, у периоду када је бављење свим „неесенцијалним“ делатностима било забрањено, рад у фризерским салонима (за разлику од нпр. салона за сређивање ноктију и сл.) био дозвољен уз одређене рестрикције. Оваква политика исправно је поставила и питање „шта чини фризирање ‘есенцијалним’?“. Вид. Н. McCann, Coronavirus shutdowns: what makes hairdressing ‘essential’? Even the hairdressers want to close, <https://findanexpert.unimelb.edu.au/news/11788-coronavirus-shutdowns--what-makes-hairdressing-'essential'%3F-even-the-hairdressers-want-to-close>, 15. 8. 2021.

36 Уредба о мерама за време ванредног стања, (Сл. гласник РС, бр. 31/2020-3, 36/2020-3, 38/2020-3, 39/2020-3, 43/2020-3, 47/2020-3, 49/2020-3, 53/2020-3, 56/2020-3, 57/2020-11, 58/2020-3, 60/2020-5, 126/2020-21 (УС)), члан 3а.

37 Уредба о организовању рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја за време ванредног стања, (Сл. гласник РС, бр. 54/2020-52), чл. 2-3.

38 Закон о одбрани, (Сл. гласник РС, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон, 10/2015 и 36/2018), чл. 50-56. Закон о војној радној и материјалној обавези, (Сл. гласник РС, бр. 88/2009, 95/2010 и 36/2018), чл. 68, 82-94.

усменог налога.³⁹ Овакви изазови са којима су се носили запослени у здравственом сектору, као и у сектору социјалне заштите, нису при томе могли деловати ни стимулативно за даље ангажовање на тим пословима - будући да млађе генерације немају никакав подстицај да се њима баве, што притом апсолутно није у складу са интересима државе којој су овакви запослени неопходни. Вероватно у складу са тиме, имајући у виду значај здравственог сектора и неговатељица у установама социјалне заштите у овој ситуацији, овим запосленима дато је и право на додатак на основну плату⁴⁰ које је, опет, било кратког даха - како је Уредба којом је утврђен престала да важи ступањем на снагу Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему.⁴¹ У том смислу, битно је истаћи и да су се за време епидемије у посебно рањивој позицији нашле жене, будући да оне чине претежан део радне снаге у оквиру прве линије у здравственом сектору, трговини и у сектору социјалне заштите, при чему су најугроженије свакако биле самохране мајке и жене које се старају о малолетној деци или деци са посебним потребама.⁴² Оправдано је тако, наине, очекивати и да је њихов велики део, у страху од губитка посла, радио чак и случајевима када адекватне мере безбедности и здравља на раду нису примењиване од стране послодаваца.⁴³ Све овде изложено тако суштински доводи до закључка да баш они радници који и јесу најизложенији ризику обољевања и који су друштву и најпотребнији, свугде у свету па и код нас, заправо јесу и правно најрањивији – будући да је пракса показала да су за своју „жртву“ награђени кршењем права,

39 Више о овоме у: С. Брадаш, М. Рељановић, И. Секуловић, *Утицај епидемије Ковид-19 на положај и права радника и радница у Србији уз посебан осврт на раднике и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије*, Фондација Центар за демократију (ФЦД), Београд, 2020, стр. 21-23.

40 Уредба о додатку на основну плату запослених у здравственим установама и одређених запослених који обављају послове у области здравља, односно заштите здравља становништва Републике Србије, односно лечења и спречавања ширења епидемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, (Сл. гласник РС, бр. 48/2020 и 81/2020), члан 1.

41 (Сл. гласник РС, бр. 149/2020), члан 10.

42 Жене чине чак 76, 75 % запослених у здравственом сектору и сектору социјалне заштите, док је у сектору трговине удео жена у броју запослених 55, 23%. М. Пајванчић, Н. Петрушић, С. Николин, А. Владисављевић, В. Баћановић, *Родна анализа одговора на Ковид-19 у Републици Србији*, Мисија ОЕБС-а у Србији и Женска платформа за развој Србије 2014-2020, Београд, 2020, стр. 115.

43 Уосталом, пандемија Корона вируса произвела је недостатак опреме за личну заштиту на раду на глобалном нивоу. Т. Burki, Global shortage of personal protective equipment, *The Lancet. Infectious diseases*, Вол. 20, бр. 7/2020, стр. 785–786. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30501-6](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30501-6), 23. 8. 2021.

правном несигурношћу и местом у првим редовима за утврђивање обавезе вакцинисања.

3. Обавезна вакцинација и право на приватан живот

Право на приватан живот једно је од основних људских права које је заштићено и многим међународним инструментима те је тако, примера ради, ово право гарантовано Универзалном декларацијом о људским правима,⁴⁴ Међународним пактом о грађанским и политичким правима,⁴⁵ као и Европском конвенцијом за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: ЕКЉП).⁴⁶ Уставом Републике Србије (у даљем тексту: Устав РС) пак, ово право је посредно заштићено кроз гаранцију права на људско достојанство, као права које је неприкосновено и које су сви дужни да поштују,⁴⁷ као и кроз право сваког на поштовање достојанства своје личности на раду⁴⁸ - што је у домаћем радном законодавству преточено у гаранцију заштите личног интегритета и достојанства личности на раду.⁴⁹ Да право на људско достојанство при томе јесте и право које у Уставу РС завређује посебан степен заштите, говори и чињеница да је појам неприкосновености, осим за достојанство, у његовим одредбама резервисано још само за гаранцију права на живот.⁵⁰ При томе, ЕСЉП више је пута у својој пракси истакао да је право на физички интегритет покривено концептом права на приватни живот, на начин на који је он дефинисан чланом 8 ЕКЉП.⁵¹ Овим чланом је

44 UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III), члан 12.

45 Међународни пакт о грађанским и политичким правима, (Сл. лист СФРЈ, бр. 7/71), члан 17.

46 ЕКЉП, (Сл. лист СЦГ – Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015), члан 8.

47 Устав РС, (Сл. гласник РС, бр. 98/2006), члан 23, став 1.

48 Устав РС, члан 60.

49 Закон о раду, (Сл. гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење), члан 12, став 1.

50 Д. Франета, *Људско достојанство као правна вредност*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2015, стр. 48.

51 Вид. The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavrička and others v. the Czech Republic*, *op. cit.*, став 7. The European Court of Human Rights, Case of *Solomakhin v. Ukraine*, (Application no. 24429/03), judgment, Strasbourg, 15. March. 2012, став 33. Додатно, ЕСЉП је у предмету *Salvetti* против Италије истакао да обавезна вакцинација, као недобровољан медицински третман, представља мешање у право на приватан живот, на начин на који је оно гарантовано чланом 8 ЕКЉП. Вид. The European Court of Human Rights, case of *Salvetti v. Italy*, (Application no. 42197/98), decision as to the admissibility, Strasbourg, 9. July 2002, стр. 6.

пак гарантовано и да се јавне власти неће мешати у вршење права на поштовање приватног живота, осим уколико то није у складу са законом и уколико је неопходно у демократском друштву, у интересу, између осталог, и заштите здравља и заштите права других.⁵² Посебну је, стога, пометњу са собом донела скорашња пресуда ЕСЉП у предмету Вавричка (*Vavříčka*), имајући у виду да је њом потврђено да се обавезна вакцинација може сматрати „неопходном у демократском друштву“.⁵³ Да ће пресуда у предмету Вавричка у погледу питања могућности утврђивања обавезне вакцинације бити од изузетног значаја, било је јасно пак већ на самом почетку. Претходно и у складу са чињеницом да је Влада Француске, као умешач, истакла да је од великог значаја да државе буду у могућности да усвоје ефикасну јавну здравствену политику ради борбе за озбиљним и заразним болестима као што је то Ковид-19. Овакав упад у сферу приватног живота притом, став је који је заузела Влада Француске, требао би се ценити у светлу позитивне обавезе држава да заштите животе и физички интегритет лица под њиховом јурисдикцијом.⁵⁴ У радној средини пак, оваква ситуација отворила је питање могућности утврђивања обавезне вакцинације одређених категорија запослених и могућих последица у случају одбијања извршења такве обавезе.⁵⁵ Друго од ова два питања, при томе, постављено је између осталог из разлога што „правило о изузимању чињеница из приватног живота запосленог из подручја дисциплинске власти послодавца није (...) апсолутно, већ се од њега може одступити у крајње изузетним случајевима.“⁵⁶

Ипак, иако би се, у овом случају, оваква обавеза могла правдати потребом за „подељеном одговорношћу чланова друштва и друштвеном солидарношћу сваког појединца, који преузима на себе минималан ризик зарад заштите јавног здравља“;⁵⁷ потребно је сагледати и „ширу

52 ЕКЉП, члан 8.

53 The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavříčka and others v. the Czech Republic*, *op. cit.*, стр. 310-311.

54 *Ibid.*, стр. 210, 212.

55 У Француској је тако, примера ради, донета одлука да здравственим радницима који одбију да се вакцинишу неће бити дозвољено да раде, као и да неће имати право на зараду. Вид. France insists health workers get COVID-19 shots as infections rise, <https://www.reuters.com/world/europe/france-make-covid-19-shot-mandatory-health-workers-bfm-tv-2021-07-12/>, 26. 7. 2021.

56 Љ. Ковачевић, *Правна субординација у радном односу и њене границе*, Правни факултет Универзитета у Београду – центар за издаваштво и информисање, Београд, 2013, стр. 535.

57 The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavříčka and others v. the Czech Republic*, *op. cit.*, став 209.

слику“. Наиме, обољење Ковид-19 јесте једно потпуно ново обољење, до скоро апсолутно непознато човечанству, изазвано вирусом који упорно мутира – што пак код шире јавности доводи у питање и ефикасност саме вакцине, као и емпиријски аспект одсуства котраиндикација,⁵⁸ а што јесте и *differentia specifica* између ове ситуације и обавезне вакцинације деце против обољења као што су Хепатитис Б, Тетанус и др. (која је била предмет одлучивања у случају Вавричка). Ово дакле и јесте разлог зашто се поставља и отворено питање да ли се тај „минималан ризик“ заиста и може окарактерисати као такав? При томе, битно је имати у виду да чињеница да се ради о потпуно новом обољењу, као и о новооткривеној вакцини, у питање доводи чак и суштински квалитет евентуалне сагласности, дате приликом имунизације – као добровољног чина. Оваква сагласност неопходна је наиме у том случају јер право на приватност представља опште правило, те сам упад у њу, као што Бланпан (*Blanpain*) примећује, у принципу може бити учињен само уколико постоји пристанак који је дат на основу претходно датих, адекватних, информација.⁵⁹ Ипак, како се чини да ни сама медицинска струка не располаже свим неопходним информацијама,⁶⁰ просто је немогуће да њима располаже шира јавност, која стога не може бити свесна обима ризика који самим чином вакцинације преузима. Последица овакве ситуације, пак, јесте и одређена нетрпељивост и подела на „вакцинаше“ и „антивакцинаше“ која се појавила у српској јавности – при чему је другонаведени епитет

58 Уосталом и на сајту Европске агенције за лекове (*European Medicines Agency*), указано је на могућност стварања потребе за адаптацијом вакцина услед константних мутација и нових сојева вируса, а ради континуиране и ефикасне заштите против нових сојева вируса. Вид. *Adapting COVID-19 vaccines to SARS-CoV-2 variants: guidance for vaccine manufacturers*, <https://www.ema.europa.eu/en/news/adapting-covid-19-vaccines-sars-cov-2-variants-guidance-vaccine-manufacturers>, 30. 7. 2021.

59 R. Blanpain, *Labour law in Belgium*, Wolters Kluwer, the Hague, 2012, стр. 169. Уосталом, право на слободан и информисан пристанак утврђено је и ратификованом Конвенцијом о људским правима и биомедицини. (Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010), члан 5. Исто право прописано је и Законом о правима пацијената, при чему се од тог права може одступити само у изузетним, законом утврђеним случајевима – уколико је то у складу са лекарском етиком. (Сл. гласник РС, 45/2013-19, 25/2019-3 др. закон), чл. 11, 15, 16.

60 ‘It’s nowhere near over’: a beach town’s gust of freedom, then a u-turn, https://www.nytimes.com/2021/07/31/us/covid-outbreak-provincetown-cape-cod.html?unlocked_article_code=AAAAAAAAAAAAAAAAACEIPuonUktbfqohkT1UYAibIRp8sqQOHib313aA2nHL3L22NUzFczuleDpSH5EGIbqN7ap442DjdRMNENPVnYs1O-dJIHh4nTRi08NzDkY4Zii4xpMXuB21uhp7DBvVlrGO6KzS3ebg6LLHu41eLOWbsDaHZ2XEq11t1sNAyIwHRrH8Nw6bPFuV-38AvnqtyQ8AnGkpTIXWCrPLqCB1hOdSZbxm66wc-WeFRXTG7jfsLovtbM10UUQSaOSs5tWUs69pcOmCVNbL8K3Mifsn_ibYWAg94PZXDatcGbljzk-XsrqgaAfc&smid=url-share, 3. 8. 2021.

почео да се додељује и онима који се суштински не могу етикетирати као такви, како неповерење гаје изричито у погледу новопласираних вакцина против Ковида-19, а не у погледу вакцина уопште. Зато и не чуди тврдња да је “кључни састојак сваке вакцине поверење.”⁶¹ Опет, с друге стране, обавезна вакцинација одраслих и иначе јесте једно потпуно специфично питање, које је различито уређено од земље до земље. Тако, док у САД она пре представља изузетак него правило,⁶² у Европи је (у 2019. години) политика обавезне вакцинације одраслих лица примењивана од стране 17 држава, но углавном против обољења као што су Дифтерија, Тетанус и Хепатитис Б.⁶³ Опет, када је реч о запосленима у здравственим установама, пракса обавезне вакцинације (имајући у виду њихову повећану изложеност ризику обољевања од заразних болести) није ретка – при чему таква политика не мора бити униформна, те се таква обавеза може утврдити и за само поједине њихове категорије.⁶⁴

На крају, важно је нагласити да је ЕСЈП у својој досадашњој пракси више пута истакао да питање здравствене политике у принципу спада у поље слободне процене (*margin of appreciation*) домаћих власти,⁶⁵

61 ‘The key ingredient of any vaccine is trust’, <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/the-key-ingredient-of-any-vaccine-is-trust/>, 20. 7. 2021. Одличан пример, у том смислу, јесте и обавезна вакцинација која је предузета 1972. године када је избила епидемија великих богиња, а када је у року од 10 дана у Београду вакцинисано 1.849.341 лице. Variola vera - последња епидемија великих богиња у Европи, <https://nationalgeographic.rs/istorija-i-kultura/istorija/a25818/variola-vera.html>, 30. 7. 2021. Чињеница да је оваква обавезна вакцинација беспоговорно прихваћена може се, ипак, приписати и чињеници да се радило о вакцини коју је Едвард Џенер (*Edward Jenner*) открио још у 18. веку. S. Riedel, Edward Jenner and the history of smallpox and vaccination, *Proceedings*, Вол. 18, бр. 1/2005, стр. 21-25. При томе, треба имати у виду и да је обавеза имунизације од ове болести у Србији већ једном била утврђена још у првој половини 19. века. Б. Димитријевић, Борба против великих богиња у обновљеној Србији, *Тимочки медицински гласник*, Вол 36. бр. 2/2011, <http://www.tmg.org.rs/v360208.htm>, 30. 7. 2021.

62 L. O.Gostin, D. A. Salmon, H. J. Larson, Mandating COVID-19 vaccines, *JAMA*, Вол. 325, бр. 6/2021, стр. 532.

63 Вид. D. C Cassimos, E. Effraimidou, S. Medic, T. Konstantinidis, et. al. Vaccination programs for adults in Europe, 2019, *Vaccines*, Вол. 8, бр. 34/2020, <https://doi.org/10.3390/vaccines8010034>, 9. 8. 2021.

64 Више на ту тему у: Н. С. Maltezou, Е. Botelho-Nevers, А. В. Brantsæter, R.M. Carlsson, et. al., Vaccination of healthcare personnel in Europe: update to current policies, *Vaccine*, Вол. 37, бр. 52/2019, стр. 7576–7584. Вид. Правилник о имунизацији и начину заштите лековима, (*Сл. гласник РС*, бр. 88/2017, 11/2018, 14/2018, 45/2018, 48/2018, 58/2018, 104/2018, 6/2021 и 52/2021), члан 18.

65 Један пример такве пресуде јесте пресуда у предмету који се тичао могућности употребе експерименталних лекова код особа којима је постављена дијагноза терминалне фазе рака, а код којих ниједан други вид третмана није пружио никакве резултате или којима је дато медицинско мишљење да ниједан од конвенционалних

на шта је суд подсетио и у пресуди у предмету Вавричка.⁶⁶ Претежан број људских права, наиме, подлеже одређеним ограничењима, при чему једна врста таквих ограничења јесу и факултативна ограничења која, под одређеним условима, омогућавају државама да ограниче обим уживања одређених права и слобода у оквиру допуштеног поља слободне процене, а у друштвеном интересу.⁶⁷ При томе, на шта је ЕСЉП подсетио и у пресуди у предмету Вавричка, такво поље слободне процене државе доста је широко у случају потребе за постизањем одређене равнотеже између приватног и јавног интереса,⁶⁸ што је принцип који треба применити и у погледу поменуте обавезне вакцинације деце.⁶⁹ Упитно је ипак да ли би ЕСЉП исти став заузео и поводом обавезне Ковид вакцинације. Додајемо стога да горе приказана ситуација, с правне тачке гледишта, обавезу вакцинације против болести Ковид-19 (како у радној средини, тако и ван ње) чини врло упитном. Уосталом, опште је познат податак да сама вакцинација не умањује стопостотно ризик од обољевања (иако би по свој прилици требала да ублажи симптоме оболелих), при чему се сам њен утицај на даљу преносивост вируса још увек испитује.⁷⁰ Самим тим, дакле, могло би се поставити питање легитимности циља овакве обавезне вакцинације – будући да је још увек упитно да ли би се таква мера могла установити ради заштите здравља и права других. Ово, између осталог, јер „штета коју трпи појединац због ограничења

третмана не би могао да им помогне – што је држава одбијала да им допусти, како се радило о експерименталном производу који још није био у фази клиничког испитивања ни у једној земљи. Вид. The European Court of Human Rights, case of *Hristozov and others v. Bulgaria*, (Applications nos. 47039/11 and 358/12), judgment, Strasbourg, 13 November 2012, став 119.

66 The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavrička and others v. the Czech Republic*, *op. cit.*, став 274.

67 Више о факултативним ограничењима људских права у: М. Пауновић, Б. Кривокапић, И. Крстић, *Међународна људска права*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2018, стр. 69-75. Једно такво ограничење утврђено је и чланом 26 ратификоване Конвенције о људским правима и биомедицини, којим се дозвољавају она ограничења (одређених права) која прописује закон и која су неопходна у демократском друштву, између осталог, ради заштите јавног здравља и заштите права других. Оваква могућност постоји и у погледу права на слободан пристанак на захват који се односи на здравље а који се може, по правилу, извршити само након пружених одговарајућих информација о самом захвату, на основу којих се такав пристанак и даје (члан 5).

68 The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavrička and others v. the Czech Republic*, *op. cit.*, став 275.

69 *Ibid.*, став 280.

70 Vaccine efficacy, effectiveness and protection, <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/vaccine-efficacy-effectiveness-and-protection>, 8. 8. 2021.

његовог права мора бити пропорционална користи коју друштво стиче на тај начин.“⁷¹

4. Обавезна вакцинација у радној средини у Републици Србији?

Могућност утврђивања обавезе вакцинисања у радној средини у Републици Србији посебно је актуелно питање, поготово имајући у виду да разликовање вакцинисаних од невакцинисаних лица у радној средини више не представља само предмет теоријске расправе. Пример такве праксе представља и Закључак Владе од 2. априла 2021. године. Наиме, тачком 1 овог Закључка се *препоручује* послодавцима да измене свој општи акт, односно уговор о раду или други појединачни акт, на тај начин да се накнада зараде за привремену спреченост за рад за запослене који привремено одсуствују са рада због потврђене заразне болести Ковид-19 или мера изолације или самоизолације које су наложене у вези са том болешћу, а која је наступила као последица непосредног излагања ризику по основу обављања њихових послова и радних задатака, односно службених дужности и контакта са лицима којима је потврђена болест Ковид-19 или наложена мера изолације или самоизолације, обезбеди у износу од 100% од основа за накнаду зараде. Опет, с друге стране, тачком 3а овог Закључка, истакнуто је да се накнада зараде у висини од 100% од основа за накнаду зараде *обезбеђује* запосленима који су у време трајања проглашене епидемије заразне болести и пре привременог одсуствовања са рада због потврђене заразне болести Ковид-19 вакцинисани, као и запосленима који из здравствених разлога не могу бити вакцинисани – а који о томе доставе потврду надлежне здравствене установе, уз извештај лекара о привременој спречености за рад.⁷² Овакав потез можда би се и могао протумачити као један вид позитивне дискриминације ради подстицања вакцинације, да претходно овакво право није различитим колективним уговорима већ признато као право свих запослених - што оваквом чину може приписати и карактер ретрибуције.⁷³ Оно што је ипак можда и интересантније питање јесте сама правна природа оваквог закључка. Наиме, у приватном сектору јесте неспорно да ће он заиста

71 Д. Симовић, М. Станковић, В. Петров, *Људска права*, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање, Београд, 2018, стр. 96.

72 Закључак Владе 05 број 53-3008/2020-2 (у вези са привременим одсуствовањем са рада због потврђене заразне болести COVID-19), (*Сл. гласник*, бр. 50/2020 и 46/2021).

73 Видети, примера ради, Посебан колективни уговор за државне органе, (*Сл. гласник РС*, бр. 38/2019 и 55/2020), члан 33 а.

и имати природу препоруке, при чему је мало вероватно да ће овакву препоруку ови послодавци уопште и узети у обзир. Насупрот томе, без обзира на чињеницу да се овим закључком таква политика препоручује, она ће готово сигурно у јавном сектору бити схваћена као обавеза. Другим речима, не само да се оваквим Закључком прави подела на вакцинисане и на невакцинисане запослене, већ се њиме овакав јаз додатно продубљује даљом поделом на вакцинисане запослене у јавном сектору и на вакцинисане запослене у приватном сектору. Додатно, начин на који је сам текст Закључка постављен потпуно је номотехнички упитан. Тако, док се у првој тачки закључка јасно ставља до знања од стране доносиоца овог акта да повећан износ накнаде зараде за привремену спреченост за рад у наведеним случајевима има карактер препоруке, тачка 3а, с друге стране, у потпуности је састављена као норма императивног карактера. Претходно будући да је у самом тексту ове тачке пропуштено да се упуту на тачку 1, као тачку којом је уређено питање наведене накнаде, а чиме она потпуно смислено одудара - будући да се може стећи и утисак да се ствара обавеза давања овакве накнаде вакцинисаним запосленима, односно, запосленима који из здравствених разлога не могу бити вакцинисани, те уводи и нови основ стицања права на ову новчану накнаду (вакцинација или потврда о немогућности вакцинисања) како у јавном, тако и у приватном сектору. Ово, наиме, из разлога што сам текст тачке 3а није састављен на начин који би га могао окарактерисати као допунски критеријум за остваривање права из тачке 1. Стога, уколико овакав пропуст при постављању текста тачке 3а Закључка заправо и не представља пропуст, поставља се питање зашто он није своје место нашао у тексту одговарајућег Закона (чије доношење подразумева и одређену законодавну процедуру, односно, ангажовање Народне Скупштине)?

С друге стране, сама обавеза вакцинације у Републици Србији заправо више и не представља строго хипотетичко питање – имајући у виду да у појединим посебним режимима радног односа она већ јесте попримила облик обавезе. Посебну „прашину“ подигла је тако обавезна вакцинација професионалних припадника Војске Републике Србије, утврђена Наредбом начелника Генералштаба Војске Србије - за којом је уследила притужба Војног синдиката Србије заштитнику грађана.⁷⁴ Поступак вакцинације, иначе, питање је које је уређено Законом о

⁷⁴ Заштитник грађана је потом, на основу навода из притужбе, одлучио да покрене поступак контроле правилности и законитости рада Министарства одбране Републике Србије. Вид. Афирмативне мере да, санкције никако, <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-25-10-17-15/2011-12-26-10-05-05/7083-fir-ivn-r-d-s-n-ci-ni>, 9. 7. 2021.

заштити становништва од заразних болести (у даљем тексту: ЗЗСЗБ),⁷⁵ при чему је неспорно да у одређеним случајевима обавезна вакцинација може бити утврђена,⁷⁶ а да се при томе ни на који начин не крши Устав РС, као ни одредбе одговарајућих ратификованих међународних уговора.⁷⁷ Обавезна имунизација пак, у складу са одредбама наведеног прописа, може се утврдити и за заразне болести које нису децидно наведене његовом одговарајућом одредбом (код децидно наведених категорија лица а, између осталог, и лица запослених у здравственим установама, но не и код професионалних војних лица) уколико се утврди опасност од преношења те заразне болести. Додатно, обавезна ванредна имунизација може се одредити у случају појаве епидемије заразне болести како за одређене категорије лица, тако и за сва лица, под условом да се утврди опасност од преношења те болести, као и у случају уношења у земљу одређене заразне болести. Оба ова вида имунизације могу пак бити спроведена само на основу акта Министра надлежног за послове здравља, а у складу са препорукама СЗО и на предлог Завода за јавно здравље, уз сагласност Републичке стручне комисије за заштиту становништва од заразних болести.⁷⁸ Ипак, не само да обавеза вакцинације у Војсци Републике Србије није била производ одговарајућег акта за то надлежног Министра, што у овом случају јесте Министар надлежан за послове здравља,⁷⁹ већ је ноторна чињеница да је, макар у овом тренутку, став СЗО такав да не подржава обавезну вакцинацију већ, управо супротно, њено подстицање употребом различитих других метода као што су то информативне кампање.⁸⁰ То ипак, свакако, не мења чињеницу да се СЗО за саму вакцинацију залаже.⁸¹ Оно што је у сваком случају неспорно, а што је на крају крајева и заштитник грађана утврдио,⁸² јесте да је овакво поступање Министарства одбране, односно Генералштаба Војске Србије, противно одредбама ЗЗСЗБ. Ово имајући у виду да је ЗЗСЗБ

75 ЗЗСЗБ, (Сл. гласник, РС, бр. 15/2016, 68/2020 и 136/2020).

76 ЗЗСЗБ, члан 32, ст. 2-3.

77 У том погледу изјаснио се и Уставни суд још 2017. године. Вид. Решење Уставног суда Србије, ИУз. 48/16 од 26. 10. 2017, <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/14727?NOLAYOUT=1>, 1. 8. 2021.

78 ЗЗСЗБ, чл. 32, ст. 2-3, чл. 33.

79 Вид. ЗЗСЗБ, члан 6. Правилник о имунизацији и начину заштите лековима, члан 7.

80 Вид. COVID-19 virtual press conference transcript - 7 December 2020, *COVID-19 Virtual Press conference transcript - 7 December 2020 (who.int)*, 24. 7. 2021.

81 COVID-19 vaccines, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines>, 3. 8. 2021.

82 Вид. Препорука Заштитника грађана Републике Србије, дел. бр. 18387, од 07. 07. 2021.

истовремено и закон којим је уређено питање обавезне вакцинације (односно проблематике која се тиче лица код којих она може бити утврђена, као и услова под којим се она може утврдити). Вероватно је и стога, имајући у виду одредбе ЗЗСЗБ, нешто мање директно поступило Министарство унутрашњих послова Републике Србије - из чијег се саопштења не може јасно закључити да ли се ради о утврђеној обавези вакцинације или о потреби вакцинисања. Претходно будући да у свом саопштењу оно истиче да је потребно да се сви припадници полиције, осим оних код којих то није могуће из здравствених разлога, вакцинишу против обољења Ковид-19 док, с друге стране, на самом почетку саопштења пише да је оно донело одлуку да се сви припадници Полиције вакцинишу.⁸³

И док се неки у погледу питања обавезне вакцинације позивају на одлуку ЕСЉП у предмету Вавричка,⁸⁴ чини се да они заборављају да је већ у својим прелиминарним запажањима овај суд истакао да се конкретан случај односи на стандардну и рутинску вакцинацију деце против болести које су медицини добро познате.⁸⁵ Осим тога, треба имати у виду и чињеницу да, како у образложењу пресуде и пише, озбиљне и трајне последице по здравље од ових вакцина јесу ретке (у Чешкој пет до шест случајева на 100.000 вакцинисане деце).⁸⁶ Такође, као што ЕСЉП исправно примећује, доступност обештећења у случају евентуалних штетних последица по здравље лица јесте релевантан елемент система обавезне вакцинације иако, у конкретном случају, томе није придао

83 При томе се у саопштењу то чини уз подсећање на обавезе које они као запослени имају у складу са Законом о безбедности и здрављу на раду. Вид. МУП: Потребно да се сви припадници Полиције вакцинишу против вируса Ковид-19, http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/7b069f8d-93a0-4fdb-8132-bd7647021847!/ut/p/z1/fczLCsIwEEDRLxpm8jCPZVesKEHBTtsbSQhpg5IWKX6_QKXFw4XGQfkFr91ildWnzwPbJ53nwwoid5dbo7UxfQPeHov5k8IL8H-wH-QnHMCgvcZuhtLgYBMZX1wGryKBLjmBE0pCytZoS114bXF98fgDvNJSNw!!!, 25. 5. 2021. Не видимо ипак везу између имунизације, односно вакцинације, и самог Закона о безбедности и здрављу на раду – имајући у виду да је ово питање, као што је у овом раду више пута истакнуто, регулисано посебним прописом. Осим тога, не видимо разлог зашто обавезе утврђене Законом о безбедности и здрављу на раду (Сл. гласник РС, бр. 101/2005, 91/2015 и 113/2017 - др. закон) не би могле бити испуњене на друге начине (физичка дистанца, одговарајућа лична заштитна опрема, хигијена и сл.).

84 Може ли Суд у Стазбургу да пропише обавезну вакцинацију? <https://novaekonomija.rs/vestiz-sveta/mo%C5%BEe-li-sud-u-stazburu-da-propi%C5%A1e-obaveznu-vakcinaciju>, 25. 7. 2021.

85 The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavrička and others v. the Czech Republic*, *op. cit.*, став 158

86 *Ibid.*, став 301.

суштински значај - услед чињенице да ни једна вакцина није присилно дата.⁸⁷ Ипак, да ли се уопште и може говорити о могућности обештећења уколико су неке тврдње, као оне које су изнете од стране удружених синдиката „Слога“, а које се тичу обавезе потписивања сагласности од стране професионалних војних лица при имунизацији,⁸⁸ и истините? С друге стране, да ли се, уколико се њима прети дисциплинском одговорношћу и отказом радног односа ако се оваквој вакцинацији не подвргну, заиста може тврдити да она није присилно извршена, чак и ако не постоји елемент физичке присиле?⁸⁹ Наиме, један од основних постулата радног права јесте тај да „рад није роба.“⁹⁰ Тај постулат пак, на овај начин директно се крши, јер у ситуацији у којој се запослени суочава са претњом губитка запослења и извора прихода те, самим тим, средстава за живот и издржавање породице, његово здравље (уколико он верује у могућност његовог погоршања услед вакцинације) за њега почиње представљати робу са унапред утврђеном ценом. Другим речима, он ће морати да бира између рада и, самим тим, своје економске сигурности и економске сигурности своје породице - с једне стране и свог здравља - с друге стране.

Неспорно је опет, у сваком случају да ЗЗСЗБ, видели смо, под одређеним условима допушта обавезну вакцинацију лица која су запослена у здравственим установама.⁹¹ Ипак, до такве одлуке Министра надлежног за послове здравља још није дошло те тако, са правне тачке гледишта, оваква обавеза за њих и даље не постоји. Но сведоци смо ипак чињенице да се на запослене у здравственим установама врши изузетан притисак да се на њу самостално одлуче. И иако је, с једне стране, апсолутно неспорно да се њихова вакцинација може подстицати,⁹² сам

87 *Ibid.*, став 302.

88 Опасно нарушавање владавине права!, <http://sloga.org.rs/opasno-narusavanje-vladavine-prava/>, 26. 7. 2021.

89 Ови подаци могу се наћи у одговарајућој препоруци заштитника грађана, у делу у ком се он осврће на разлоге услед којих је утврђен пропуст у раду Министарства одбране, односно Генералштаба Војске Србије. Вид. Препорука Заштитника грађана Републике Србије, *op. cit.*, стр. 2.

90 International Labour Organization, Declaration concerning the aims and purposes of the International Labour Organisation, Declaration of Philadelphia, 10 May 1944, члан 1, став 1, тачка а.

91 На овакав корак неке државе су се већ и одлучиле. Вид. Italy makes COVID-19 vaccine mandatory for all health workers, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-italy-vaccine-idUSKBN2BN34F>, 26. 7. 2021. France Covid: Vaccinations mandatory for all health workers, <https://www.bbc.com/news/world-europe-57814163>, 26. 7. 2021.

92 Уосталом вакцине, уопште говорећи, заиста представљају тековину цивилизације и имају улогу заштите не само оних особа које су вакцинисане, већ и других особа које

начин на који се то тренутно чини пак посве је упитан. Наиме, у јулу 2021. године здравственим установама упућен је допис којим се (на основу, чини се, потпуно произвољних и посве упитних података) оне обавештавају о *потреби* да невакцинисано особље, након одсуствовања са посла, рад у здравственим установама из Плана мреже може наставити само уз негативан ПЦР тест не старији од 48 сати, који *морају* обезбедити о свом трошку. Осим тога, у истом том обавештењу истиче се такође и *потреба* хитног доношења интерних одлука свих здравствених установа из Плана мрежа здравствених установа ради спровођења такве политике.⁹³ Овакво обавештење треба пак, пре свега, ставити у правни контекст. Наиме, Уставом РС, који је уједно и највиши правни акт, прописана је забрана сваке дискриминације, како непосредног, тако и посредног типа, по било ком основу а нарочито, између осталог, по основу политичког и другог уверења и имовног стања.⁹⁴ Оваква забрана преточена је пак и у одговарајућу одредбу Закона о раду.⁹⁵ Ипак, оваквом се одлуком (препуком – *sic!*), неспорно прави подела запослених на оне који су се определили на вакцинацију и на оне који се на њу нису определили. Осим тога (имајући у виду да, у овом тренутку, ПЦР тест кошта 9000 динара), њоме се истовремено врши подела и на запослене који су у могућности да плате тестирање и на оне који то нису у могућности да учине.⁹⁶ При томе, не може се искључити ни могућност

са њима долазе у контакт – што би, дакле, у овом случају, подразумевало како заштиту самих здравствених радника и других запослених у здравственим установама, тако и њихових породица и пацијената. Ово поготово када се има у виду да, по логици ствари, они заиста и јесу посебно изложени ризику обољевања. Ипак, треба имати у виду и да најновија истраживања говоре у прилог могућности преноса заразе и од стране оних лица која су вакцинисана. С. М. Brown, J. Vostok, H. Johnson, M. Burns, *et. al.*, Outbreak of SARS-CoV-2 infections, including COVID-19 vaccine breakthrough infections, associated with large public gatherings - Barnstable county, Massachusetts, July 2021, *Morbidity and Mortality Weekly Report*, Вол. 70, бр. 31/2021, стр. 1059-1062, <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/70/wr/pdfs/mm7031e2-H.pdf>, 4.8.2021.

93 Поменути допис, при томе, пун је правних недостатака - како поред ненавођења правног основа по основу ког се таква политика има спроводити, такође нема ни потпис ни печат. Пример једне такве препоруке: Допис са приј. дел. бр. 01-2416, Република Србија, Аутономна покрајина Војводина, Општа болница „Ђорђе Јовановић“, 13. јул 2021, Зрењанин.

94 Устав РС, члан 21, став 3.

95 Закон о раду, члан 18.

96 При чему, имајући у виду обим посла и сам недостатак запослених, велики број запослених у здравственим установама нема другог избора до да своје право на годишњи одмор користе у деловима. Вид. *Nevakcinisani medicinari posle odmora PCR test placaju sami, sindikati traže besplatno testiranje*, <https://www.juznevesti.com/Drushtvo/Nevakcinisani-medicinari-posle-odmora-PCR-test-placaju-sami-sindikati-trazi-besplatno>

различитог поступања одређених здравствених установа, будући да сам допис говори о *потреби* а не о *обавези* спровођења овакве политике. Додатно, финансијска обавеза коју са собом носи ПЦР тестирање ових запослених, пре може да се окарактерише као чин ретрибуције а не позитивне дискриминације вакцинисаних запослених ради подстицања вакцинације - што у систему у коме обавеза вакцинације није утврђена делује непримерено. Уосталом, само ПЦР тестирање пре би се могло схватити као мера заштите здравља и безбедности на раду – што би, дакле, исто сврстало у једну од финансијских обавеза послодавца.⁹⁷ Ипак, оно што је у целој тој причи можда и највећи проблем, јесте питање одговорности за евентуалну штету по здравље тих запослених, односно, у случају трајне штете и озбиљних контраиндикација. Наиме, као што смо већ истакли, одговарајући акт Министра надлежног за послове здравља, којим би оваква обавеза могла бити утврђена, још увек није донет. Самим тим, чин вакцинације пропраћен је и потписивањем сагласности – будући да се, дакле, сматра да се ради о добровољном чину.⁹⁸ Дакле уколико та *потреба* суштински представља и њихову *обавезу*, зашто они и даље морају такву сагласност потписати? Осим тога, све и када би постојала могућност утужења такве штете, ко би за њу уопште могао и одговорати – имајући у виду да обавеза вакцинације *не постоји*, да сам допис којим је оваква политика *препоручена* није потписан ни печатиран, као и да би свако поступање здравствених установа било производ одлуке „*Министарства здравља*“⁹⁹ Другим речима, на Министру надлежном за послове здравља је да, уколико прилике заиста јесу такве да захтевају обавезну вакцинацију запослених у здравственим установама, употреби своје законом дато право и да такву обавезу и утврди. С друге стране, исти ти запослени морају имати и право на адекватно обештећење у случају евентуалних контраиндикација.¹⁰⁰

[testiranje.sr.html](#), 29. 7. 2021.

97 Вид. Закон о безбедности и здрављу на раду, члан 10.

98 Давање овакве сагласности, уосталом, у складу је и са Наредбом о спровођењу ванредне препоручене имунизације против COVID-19, којом је утврђено да се имунизација има спроводити уз писану сагласност примаоца. Вид. Наредба о спровођењу ванредне препоручене имунизације против COVID-19, (Сл. гласник РС, бр. 155), став 2.

99 Наводници нису производ грешке јер на који начин заправо и доказати да је наведени документ заиста и потекао од поменутог Министарства?

100 Додајемо при томе и да је на потребу могућности обештећења по тзв. *no fault* принципу (принцип објективне одговорности) већ указано – како због потребе да се заштите сами произвођачи оваквих вакцина, тако и због потребе за обештећењем лица, код којих би оне евентуално оставиле трајне и озбиљне здравствене последице. Вид. S.

Претходна констатација односи се такође и на евентуалну обавезну ванредну имунизацију свих лица или пак само одређених категорија лица.

5. Закључна разматрања

Обољење Ковид-19 у потпуности је изменило свет рада, како због самог начина обављања појединих послова, тако и због веће изложености ризику обољевања одређених категорија запослених у односу на остале. Проналазак вакцине овакву ситуацију није ипак ни мало побољшао, већ је поставио додатна отворена питања - преко могућности стављања знака неједнакости између вакцинисаних и невакцинисаних запослених, па све до могућности утврђивања обавезне вакцинације појединих категорија запослених. Пракса разликовања вакцинисаних од невакцинисаних запослених у Републици Србији је притом већ присутна и, што је и проблематично, она је спроведена на начин који у потпуности чини упитним сам постулат правне сигурности будући да се она спроводи актима правно „необавезујућег“ карактера као и одлукама које нису донете у складу са позитивноправним прописима. Неспорно је при томе да је позитивна дискриминација вакцинисаних запослених у циљу подстицања вакцинације дозвољен и оправдан потез уколико оцена струке јесте таква да сам чин Ковид вакцинације подржава. Ипак, основ за евентуалну ретрибутивну политику према запосленима и, уопште, лицима која се не определе са овакву вакцинацију не постоји, будући да обавеза вакцинације, бар за сада, није утврђена - што сваки потез тог типа чини апсолутно неприхватљивим (било у радној средини, било ван ње). Обавезна вакцинација опет, као таква, иако у одређеним случајевима потпуно оправдана, у случају обољења Ковид-19 и даље, чини се, представља упитан избор. Уосталом, како је то од стране СЗО и примећено, обавезна вакцинација са собом носи и низ етичких питања – од питања да ли је могуће колективни имунитет постићи мерама које су мање рестриктивне (што би овакву имунизацију чинило етички неоправданом), преко доказа о безбедности вакцине и о њеној ефикасности, па све до транспарентности самог процеса одлучивања о том питању.¹⁰¹ Тако наведена етичка питања и јесу разлог зашто

Halabi, A. Heinrich, S. B. Omer, No-fault compensation for vaccine injury — the other side of equitable access to COVID-19 vaccines, *The New England Journal of Medicine*, Вол. 383, бр. 23/2020, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp2030600>, 29.7. 2021.

101 Вид. WHO, COVID-19 and mandatory vaccination: Ethical considerations and caveats (Policy brief), <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/340841/WHO-2019-nCoV-Policy-brief-Mandatory-vaccination-2021.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 24. 7. 2021.

сматрамо да утврђивање обавезне вакцинације уопште (па самим тим и у радној средини) у овом тренутку није целисходно – без обзира на чињеницу да таква могућност, у законом прописаним случајевима, у овом тренутку постоји. Ипак, чак и уколико се такав избор направи, он свакако мора повлачити са собом и одређену одговорност државе у погледу обештећења евентуалне штете по здравље тих лица, односно, у случају евентуалних контраиндикација.

Литература и извори

Blanpain R., (2012), *Labour law in Belgium*, the Hague, Wolters Kluwer.
Blau D. F., Koebe J., Meyerhofer A. P., (2020), *Who are the essential and frontline workers?*, Bonn, IZA – Institute of Labor Economics.

Брадаш С., Рељановић М., Секуловић И., (2020), *Утицај епидемије Ковид-19 на положај и права радница и радника у Србији уз посебан осврт на раднике и раднице на првој линији и у неформалној економији и вишеструко погођене категорије*, Београд, Фондација Центар за демократију (ФЦД).

Brown M. C., Vostok J., Johnson H., Burns M., et. al., (2021), Outbreak of SARS-CoV-2 infections, including COVID-19 vaccine breakthrough infections, associated with large public gatherings - Barnstable county, Massachusetts, July 2021, *Morbidity and Mortality Weekly Report*, Вол. 70, бр. 31, стр. 1059-1062, <https://www.cdc.gov/mmwr/volumes/70/wr/pdfs/mm7031e2-H.pdf>, 4.8.2021.

Brudney J. J., (2020), Forsaken heroes: COVID-19 and frontline essential workers, *Fordham Urban Law Journal*, Вол. 48, бр. 1, стр. 1-55.

Burki T., (2020), Global shortage of personal protective equipment, *The Lancet. Infectious diseases*, Вол. 20, бр. 7, стр. 785–786. [https://doi.org/10.1016/S1473-3099\(20\)30501-6](https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30501-6), 23. 8. 2021.

Gaitens J., Condon M., Fernandes E., McDiarmid M., (2021), COVID-19 and essential workers: a narrative review of health outcomes and moral injury, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, бр. 4: 1446. <https://doi.org/10.3390/ijerph18041446>, 17. 8. 2021.

Gostin O. L., Salmon A. D., Larson J. H., (2021), Mandating COVID-19 Vaccines, *JAMA*, Вол. 325, бр. 6, стр. 532-533.

Димитријевић Б., (2011), Борба против великих богиња у обновљеној Србији, *Тимочки медицински гласник*, Вол. 36, бр. 2, <http://www.tmg.org.rs/v360208.htm>, 30. 7. 2021.

Dooling K., Marin M., Wallace M., McClung N, et. al., (2021), The Advisory Committee on Immunization Practices' updated interim

recommendation for allocation of COVID-19 vaccine — United States, December 2020, *Morbidity and Mortality Weekly Report*, Вол. 69, бр. 51-52, стр. 1659-1660.

International Labour Organization, (2010), *Coordination of social security systems in the European Union: An explanatory report on EC Regulation No 883/2004 and its Implementing Regulation No 987/2009*, Geneva, International Labour Office.

King J. E., Dudina I. V., (2021), COVID-19 in the Russian Federation: Government control during the epidemic, у: S. L. Greer, E. J. King, E. Massard da Fonseca, A. Peralta-Santos, (eds.), *Coronavirus politics - the comparative politics and policy of COVID-19*, Michigan, University of Michigan Press, стр. 436-455.

Kniffin M. K., Narayanan J., Anseel F., Antonakis J., *et. al.*, (2021), COVID-19 and the workplace: Implications, issues, and insights for future research and action, *American Psychologist*, Вол. 76, бр. 1, стр. 63-77.

Ковачевић К., (2013), *Правна субординација у радном односу и њене границе*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду – центар за издаваштво и информисање.

Maltezos C. H., Botelho-Nevers E., Brantsæter B. A., Carlsson R.M., (2019), Vaccination of healthcare personnel in Europe: Update to current policies, *et. al.*, *Vaccine*, Вол. 37, бр. 52, стр. 7576–7584.

Meekes J., H. J. Hassink H. J. W., Kalb G., (2020), *Essential work and emergency childcare: identifying gender differences in COVID-19 effects on labour demand and supply*, Bonn, IZA – Institute of Labor Economics.

Пајванчић М., Петрушић Н., Николин С., Владисављевић А., Баћановић В., (2020), *Родна анализа одговора на Ковид-19 у Републици Србији*, Београд, Мисија ОЕБС-а у Србији и Женска платформа за развој Србије 2014-2020.

Пауновић М., Кривокапић Б., Крстић И., (2018), *Међународна људска права*, Београд, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање.

Paul R., (2020), Europe's essential workers: Migration and pandemic politics in Central and Eastern Europe during COVID-19, *European Policy Analysis*, Вол. 6, бр. 2, стр. 238–263.

Rho H.J., Brown H., Fremstad S., (2020), *A basic demographic profile of workers in frontline industries*, Washington DC, Center for Economic and Policy Research.

Riedel S., (2005), Edward Jenner and the history of smallpox and vaccination, *Proceedings*, Вол. 18, бр. 1, стр. 21-25.

Симовић Д., Станковић М., Петров В., (2018), *Људска права*, Београд, Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво и информисање.

Cassimos C. D., Effraimidou E., Medic S., Konstantinidis T., *et. al.* (2020), Vaccination programs for adults in Europe, 2019, *Vaccines*; Вол. 8, бр. 34, <https://doi.org/10.3390/vaccines8010034>, 9.8.2021.

Takala J., Iavicoli S., Kang S.K., Nogueira C., *et. al.*, (2021), Work-related injuries and diseases, and COVID-19, *International Journal of Labour Research*, Вол. 10, бр. 1–2, стр. 27-50.

Урдаревић Б., Антић А., (2020), Нека отворена питања у погледу рада код куће за време пандемије вируса Covid 19 у Републици Србији, *Радно и социјално право*, бр. 2, стр. 27-40.

Fasani F., Mazza J., (2020), *Being on the frontline? Immigrant workers in Europe and the COVID-19 pandemic*, Bonn, IZA – Institute of Labor Economics.

Франета Д., (2015), *Људско достојанство као правна вредност*, Београд, Правни факултет Универзитета у Београду.

Chirico F., Nucera G., Magnavita N., (2020), COVID-19: protecting healthcare workers is a priority, *Infection Control & Hospital Epidemiology*, Вол. 41, бр.9, стр. 1117-1117, <https://doi.org/10.1017/ice.2020.148>, 6. 8. 2020.

Halabi S., Heinrich A., Omer B. S., (2020), No-fault compensation for vaccine injury — the other side of equitable access to COVID-19 vaccines, *The New England Journal of Medicine*, Вол. 383, бр. 23, <https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJMp2030600>, 29.7. 2021.

Домаћа регулатива

Устав Републике Србије, (Сл. гласник РС, бр. 98/2006).

Закон о безбедности и здрављу на раду (Сл. гласник РС, бр. 101/2005, 91/2015 и 113/2017 - др. закон).

Закон о војној радној и материјалној обавези, (Сл. гласник РС, бр. 88/2009, 95/2010 и 36/2018).

Закон о заштити становништва од заразних болести, (Сл. гласник РС, бр. 15/2016, 68/2020 и 136/2020).

Закон о изменама и допунама Закона о буџетском систему (Сл. гласник РС, бр. 149/2020).

Закон о одбрани, (Сл. гласник РС, бр. 116/2007, 88/2009, 88/2009 - др. закон, 104/2009 - др. закон, 10/2015 и 36/2018).

Закон о правима пацијената, (Сл. гласник РС 45/2013-19, 25/2019-3 др. закон).

Закон о раду, (Сл. гласник РС, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 – одлука УС, 113/2017 и 95/2018 – аутентично тумачење).

Закон о штрајку. (Сл. лист СФЈ, бр. 29/96 и Сл. гласник РС, бр. 101/2005 - др. закон и 103/2012 - одлука УС).

Уредба о додатку на основну плату запослених у здравственим установама и одређених запослених који обављају послове у области здравља, односно заштите здравља становништва Републике Србије, односно лечења и спречавања ширења епидемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, (Сл. гласник РС, бр. 48/2020 и 81/2020).

Уредба о мерама за време ванредног стања, (Сл. гласник РС, бр. 31/2020-3, 36/2020-3, 38/2020-3, 39/2020-3, 43/2020-3, 47/2020-3, 49/2020-3, 53/2020-3, 56/2020-3, 57/2020-11, 58/2020-3, 60/2020-5, 126/2020-21 (УС)).

Уредба о организовању рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја за време ванредног стања, (Сл. гласник РС, бр. 54/2020-52).

Правилник о имунизацији и начину заштите лековима, (Сл. гласник РС, бр. 88/2017, 11/2018, 14/2018, 45/2018, 48/2018, 58/2018, 104/2018, 6/2021 и 52/2021).

Наредба о спровођењу ванредне препоручене имунизације против COVID-19, (Сл. гласник РС, бр. 155).

Посебан колективни уговор за државне органе, (Сл. гласник РС, бр. 38/2019 и 55/2020).

Закључак Владе 05 број 53-3008/2020-2 (у вези са привременим одсуствовањем са рада због потврђене заразне болести COVID-19), (Сл. гласник, бр. 50/2020 и 46/2021).

Препорука Заштитника грађана Републике Србије, дел. бр. 18387, од 07. 07. 2021.

Допис са приј. дел. бр. 01-2416, Република Србија, Аутономна покрајина Војводина, Општа болница „Ђорђе Јовановић“, 13. јул 2021, Зрењанин.

Извори права Организације уједињених нација

UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III).

Међународни пакт о грађанским и политичким правима, (Сл. лист СФЈ, бр. 7/71).

Извори права Међународне организације рада

International Labour Organization, Declaration concerning the aims and purposes of the International Labour Organisation, Declaration of Philadelphia, 10 May 1944.

Извори права Савета Европе

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода, (Сл. лист СЦГ – Међународни уговори, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 - испр. и Сл. гласник РС – Међународни уговори, бр. 12/2010 и 10/2015).

Конвенција о људским правима и биомедицини, (Сл. гласник РС - Међународни уговори, бр. 12/2010).

Извори права Европске Уније

Treaty on European Union, (*Official Journal* C 191).

Communication from the Commission Guidelines concerning the exercise of the free movement of workers during COVID-19 outbreak, (*Official Journal*, C 102 I/12).

Упоредно право

CISA, Guidance on the essential critical infrastructure workforce: ensuring community and national resilience in COVID-19 response, (Version 4.1; August 10, 2021).

H.R.3020 - Coronavirus Frontline Workers Fair Pay Act, <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/3020>, 23. 8. 2021.

Пресуде Европског суда за људска права

The European Court of Human Rights, case of *Hristozov and others v. Bulgaria*, (Applications nos. 47039/11 and 358/12), judgment, Strasbourg, 13 November 2012.

The European Court of Human Rights, case of *Salveti v. Italy*, (Application no. 42197/98), decision as to the admissibility, Strasbourg, 9. July 2002.

The European Court of Human Rights, Case of *Solomakhin v. Ukraine*, (Application no. 24429/03), judgment, Strasbourg, 15. March. 2012.

The European Court of Human Rights, grand chamber, Case of *Vavříčka and others v. the Czech Republic*, (Application nos. 47621/13 and 5 others), judgment, Strasbourg, 8 April 2021.

Пракса Уставног суда

Решење Уставног суда Србије, ИУз. 48/16 од 26. 10. 2017., <http://www.ustavni.sud.rs/page/predmet/sr-Cyrl-CS/14727/?NOLAYOUT=1>, 1. 8. 2021.

Интернет извори

Adapting COVID-19 vaccines to SARS-CoV-2 variants: guidance for vaccine manufacturers, <https://www.ema.europa.eu/en/news/adapting-covid-19-vaccines-sars-cov-2-variants-guidance-vaccine-manufacturers>, 30. 7. 2021.

Are teachers considered essential workers? Many argue yes, <https://ohsonline.com/articles/2020/07/23/are-teachers-considered-essential-workers-many-argue-yes.aspx>, 22. 8. 2021.

Афирмативне мере да, санкције никако, <https://www.ombudsman.rs/index.php/2011-12-25-10-17-15/2011-12-26-10-05-05/7083-fir-ivn-r-d-s-n-ci-ni>, 9. 7. 2021.

Variola vera - poslednja epidemija velikih boginja u Evropi, <https://nationalgeographic.rs/istorija-i-kultura/istorija/a25818/variola-vera.html>, 30. 7. 2021.

Vaccine efficacy, effectiveness and protection, <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/vaccine-efficacy-effectiveness-and-protection>, 8. 8. 2021.

Guidance - Children of critical workers and vulnerable children who can access schools or educational settings, <https://www.gov.uk/government/publications/coronavirus-covid-19-maintaining-educational-provision/guidance-for-schools-colleges-and-local-authorities-on-maintaining-educational-provision>, 22. 8. 2021.

Gun retailers deemed 'essential service' by federal government, <https://edition.cnn.com/2020/04/01/politics/guns-essential-service/index.html>, 22. 8. 2021.

Gun stores are "essential," may remain open during coronavirus pandemic, says Texas attorney general, <https://www.cbsnews.com/news/texas-gun-stores-open-essential-coronavirus-covid-19/>, 23. 8. 2021.

Gun stores ruled essential businesses during coronavirus shutdowns, <https://www.wsj.com/articles/gun-stores-ruled-essential-businesses-during-coronavirus-shutdowns-11585601189>. 22. 8. 2021.

Essential workers, <https://eige.europa.eu/covid-19-and-gender-equality/essential-workers>, 14. 8. 2021.

Integrated surveillance of COVID-19 in Italy, https://www.epicentro.iss.it/en/coronavirus/bollettino/Infografica_10aprile%20ENG.pdf, 6. 8. 2020.

Italy makes COVID-19 vaccine mandatory for all health workers, <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-italy-vaccine-idUSKBN2BN34F>, 26. 7. 2021.

‘It’s nowhere near over’: a beach town’s gust of freedom, then a u-turn, https://www.nytimes.com/2021/07/31/us/covid-outbreak-province-town-cape-cod.html?unlocked_article_code=AAAAAAAAAAAAAAAAACE-IPuonUktbfqohkTIUYAibIRp8sqQOHib3I3aA2nHL3L22NUzFczuIeDpS-H5EGlBqN7ap442DjdRMNENPVnYsIO-dJIHh4nTRi08NzDkY4ZLi4xpMXuB2Iuhp7DBvVlrGO6KzS3ebg6LLHu4leLOWbsDaHZ2XEqlItlsNayIwHRrH8Nw6bPFuV-38AvnqtyQ8AnGkpTIXWCrPLqCBIhOdSZbxm66wc-WeFRXTG7jjsfLovtbM10UUQSaOSs5tWUs69pcOMcVnBL8K3Mifsn_ibYWAg94PZXDatcGbLjzk-XsrqgaAfc&smid=url-share, 3. 8. 2021.

Može li Sud u Stazburu da propiše obaveznu vakcinaciju?, <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-sveta/mo%C5%BEe-li-sud-u-stazburu-da-propi%C5%A1e-obaveznu-vakcinaciju>, 25. 7. 2021.

МУП: Потребно да се сви припадници Полиције вакцинишу против вируса Ковид 19, [http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopstenja/7b069f8d-93a0-4fdb-8132-bd7647021847/!ut/p/z1/fczLCsIwEEDRLxpm8jCPZVESKEHBTTsbSQhpg5IWKX6__QKXFw4XGQfkFr9IildWnzvPbJ53nwwoid5dbo7UxfoQPeHov5k8IL8HwH-QnHMCgvcZuhtrLgYBMZXIwGryKBLjmBE0pCytZoSII4bXF98fgDvNJ-SNw!!/](http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/aktuelno/saopštenja/7b069f8d-93a0-4fdb-8132-bd7647021847/!ut/p/z1/fczLCsIwEEDRLxpm8jCPZVESKEHBTTsbSQhpg5IWKX6__QKXFw4XGQfkFr9IildWnzvPbJ53nwwoid5dbo7UxfoQPeHov5k8IL8HwH-QnHMCgvcZuhtrLgYBMZXIwGryKBLjmBE0pCytZoSII4bXF98fgDvNJ-SNw!!/), 25. 5. 2021.

Nevakcinisani medicinari posle odmora PCR test plaćaju sami, sindikati traže besplatno testiranje, <https://www.juznevesti.com/Drushtvo/Nevakcinisani-medicinari-posle-odmora-PCR-test-placaju-sami-sindikati-trazi-besplatno-testiranje.sr.html>, 29. 7. 2021.

‘Necessities’ in Europe: Belgian fries, French baguettes and Dutch cannabis <https://www.wsj.com/articles/necessities-in-europe-belgian-fries-french-baguettes-and-dutch-cannabis-11585160745>, 21. 8. 2021.

Opasno narušavanje vladavine prava!, <http://sloga.org.rs/opasno-narusavanje-vladavine-prava/>, 26. 7. 2021.

Timeline of WHO’s response to COVID-19, <https://www.who.int/news-room/detail/29-06-2020-covidtimeline>, 23. 5. 2021.

‘The key ingredient of any vaccine is trust’, <https://www.hsph.harvard.edu/news/features/the-key-ingredient-of-any-vaccine-is-trust/>, 20. 7. 2021.

France Covid: Vaccinations mandatory for all health workers, <https://www.bbc.com/news/world-europe-57814163>, 26. 7. 2021.

France insists health workers get COVID-19 shots as infections rise, <https://www.reuters.com/world/europe/france-make-covid-19-shot-mandatory-health-workers-bfm-tv-2021-07-12/>, 26. 7. 2021.

H. McCann, Coronavirus shutdowns: what makes hairdressing 'essential'? Even the hairdressers want to close, [%3F-even-the-hairdressers-want-to-close](https://findanexpert.unimelb.edu.au/news/11788-coronavirus-shutdowns--what-makes-hairdressing-essential), 15. 8. 2021.

Can a vaccine for COVID-19 be developed in record time?, <https://www.nytimes.com/interactive/2020/06/09/magazine/covid-vaccine.html>, 25. 5. 2021.

Coronavirus disease 2019 (COVID-19) situation report – 82, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20200411-sitrep-82-covid-19.pdf?sfvrsn=74a5d15_2, 6. 8. 2020.

Coronavirus: Germany drops Covid vaccination priority from June 7, <https://www.dw.com/en/coronavirus-germany-drops-covid-vaccination-priority-from-june-7/a-57561658>, 22. 8. 2021.

Covid: German regulations on who gets vaccine first, <https://www.dw.com/en/covid-german-regulations-on-who-gets-vaccine-first/a-55987647>, 22. 8. 2021.

COVID-19 vaccines, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines>, 3. 8. 2021.

COVID-19 vaccines: Get the facts, <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/coronavirus/in-depth/coronavirus-vaccine/art-20484859>, 25.5.2021.

COVID-19 virtual press conference transcript - 7 December 2020, *COVID-19 Virtual Press conference transcript - 7 December 2020 (who.int)*, 24. 7. 2021.

COVID-19 Weekly Epidemiological Update, https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/situation-reports/20210202_weekly_epi_update_25.pdf, 26. 8. 2021.

COVID-19: childcare for children of people working in crucial sectors, <https://www.government.nl/documents/publications/2020/12/15/childcare-for-children-of-people-working-in-crucial-sectors>, 22. 8. 2021.

COVID-19: essential workers in the States, <https://www.ncsl.org/research/labor-and-employment/covid-19-essential-workers-in-the-states.aspx>, 21. 8. 2021.

What's essential? France has pastry, wine, while US has golf, guns and ganja, <https://www.theage.com.au/world/north-america/what-s-essential-france-has-pastry-wine-while-us-has-golf-guns-and-ganja-20200329-p54f08.html>, 21. 8. 2021.

WHO Coronavirus disease (COVID-19) dashboard, <https://covid19.who.int/>, 25. 8. 2021.

WHO, COVID-19 and mandatory vaccination: Ethical considerations and caveats (Policy brief), <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/340841/WHO-2019-nCoV-Policy-brief-Mandatory-vaccination-2021.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, 24. 7. 2021.

Mila Petrović, LL.D.

Mandatory Vaccination against Covid-19 in the Working Environment – key Labour Law Aspects

Summary

COVID-19 has completely changed the world of work, both because of the way certain jobs are performed, as well as because of the greater exposure to the risk of getting sick of certain categories of employees in relation to others. The discovery of the vaccine, on the other hand, did not improve this situation whatsoever, but raised additional open questions - through the possibility of unequal treatment of the vaccinated and the unvaccinated employees, all the way to the possibility of introducing mandatory vaccination of certain categories of employees. And right in the middle of the entire debate that arose on this occasion, the recent ruling of the European Court of Human Rights added „fuel to the fire” when the Grand Chamber of the Court definitively concluded that mandatory vaccination can be regarded as a measure that can be “necessary in a democratic society”. In the meantime, on the other hand, the practice of differentiation of the vaccinated employees from the ones that are not vaccinated in the Republic of Serbia is already present, the biggest problem of it all being that it has been implemented in a way that completely calls into question the very postulate of legal security – due to the fact that it is implemented by acts of legally “non-binding” nature, as well as by the decisions which weren’t made in accordance with the positive legal regulations. With that said, it should be acknowledged that it is undoubtedly allowed and justified to apply some form of so-called positive discrimination in order to encourage the act of vaccination, providing that the vaccination itself is being supported by the medical experts. However, it should also be acknowledged that the legal ground for any kind of retributive policy made

towards employees or, as a matter of fact, any other person who opts against getting vaccinated doesn't exist, due to the fact that the obligation to vaccinate, at least for now, has not been determined - which makes any move of this type totally unacceptable (both within the working environment, as well as outside of the working environment). Mandatory vaccination, as such, on the other hand, even though entirely justified in some cases, when it comes to the COVID-19 disease still seems to be a questionable choice. After all, as noticed by the World Health Organization, mandatory vaccination, as such, is a matter that involves a lot of ethical considerations - from the question of whether it is possible to achieve collective immunity by less coercive or intrusive policy interventions (which would make this mandate not ethically justified), through the question of the available data that demonstrates that the vaccine itself is safe and effective, all the way to the question of transparency in decision-making process on the issue of mandatory vaccination. Those ethical considerations are also the main reason why the point of view taken in this paper is that mandatory vaccination in general (and therefore in the working environment as well) should not be introduced at this moment in time - regardless of the fact that such a possibility, in cases prescribed by law, does exist. However, even if such a choice is made, that is, if the State does decide to introduce mandatory vaccination, that choice must also entail certain responsibility of the State in terms of compensation for possible damage to the health of the vaccinated persons (in case of possible contraindications).

Key words: *COVID-19, essential work, frontline workers, mandatory vaccination, the right to respect for private life.*